

Friesland: een culturele regio in een federaal Europa

In gesprek met L. G. Jansma, directeur van de Fryske Akademy, over het lot van autochtone minderheden in het Verenigd Europa van de toekomst.

door Allan Varkevisser

In het Europa van de natie-staten bevinden zich binnen die natiestaten nog tal van zogenaamde autochtone minderheden. Het gaat om minderheids-groeperingen zoals in Wales of Baskenland met een eigen taal en cultuur, die op basis van hun culturele eigenheid ook aanspraak (kunnen) maken op een zekere mate van politieke autonomie. Deze minderheden kennen meestal ook eigen culturele instituties die het cultureel erfgoed beheren. In Nederland zijn de Friezen het beste voorbeeld van een autochtone minderheid. En in Leeuwarden bevindt zich de Fryske Akademy, die zich bezighoudt met wetenschappelijk onderzoek en onderwijs op het terrein van de Friese geschiedenis en de taal en letterkunde. De Akademy verricht ook sociaal wetenschappelijk onderzoek, zeg maar het in kaart brengen van de Friese samenleving. Sinds 1990 is de Akademy verbonden met de Koninklijke Nederlandse Academie van wetenschappen (KNAW) en maakt zodoende officieel deel uit van de wetenschappelijke infrastructuur van Nederland.

Binnen de Fryske Akademy beschikt men over een accuraat beeld van het wel en wee van de Friese cultuur binnen Nederland in de eerste en Europa in de tweede plaats. Wij spraken over het lot van de Friezen en andere autochtone minderheden in de Europese Unie met de directeur van de Fryske Akademy, dr. L. G. Jansma, en vroegen hem of de Europese Unie iets voor minderheden in positieve zin kan betekenen?

"Ik denk dat de vorming van de Europese Unie zeker nieuwe kansen biedt aan autochtone minderheden in de nationale eenheidsstaten. Er is een haast autonoom proces gaande in de vorm van steeds verdergaande globalisering aan de ene kant en regionalise-

Het lot van de autochtone minderheden is een belangrijke toetssteen voor het democratisch gehalte van het Europa van de toekomst. Hoe kijken de autochtone minderheden zelf aan tegen de Europese integratie? Vrezen zij dat hun belangen ten onder zullen gaan in het bureaucratisch strijdperk van integrerende nationale staten of biedt de Europese eenwording juist kansen voor het versterken van de eigen culturele en misschien zelfs wel politieke autonomie?

ring aan de andere kant. De vraag is of Europa en de Europese eenwording daar positief op inspeelt. Voor de beleidsmakers binnen Europa is de regio - met name de economische variant, moet ik er eerlijk bij zeggen - in elk geval een reëel bestaande denkcategorie. Men heeft het binnen Europa bijvoorbeeld over de ontwikkeling van de Hanze-regio. Die regio's gaan ook vaak over nationale grenzen heen.

De EU poogt uiteindelijk een nieuwe sup-rastaatsvorm te creëren en daarin is de natiestaat-gedachte min of meer afwezig. De natie-staat gedachte dateert uit de 19e eeuw en is gebaseerd op een evolutionistisch model waarin natie en staat een eenheid vormen. Via een beschavingsoffensief moesten alle inwoners deel hebben aan de natie als rationele staat. Bij die rationele staat hoort ook een rationele taal. Vandaar dat er in de natiestaat dan ook één taal moest worden gesproken en geschreven: een zogenaamde beschaafde taal. De minderheidstalen behoorden tot het irrationele, tot de traditie. Dat is een erfenis van het Verlichtingsdenken. Deze visie is bij de

lidstaten sterk afgezwakt en bij de Europese instellingen is het al helemaal geen denkcategorie meer. Ik denk dus dat Europa wel het belang inziet van - en ook belang heeft bij - de regionale eenheden en derhalve ook bij de culturele minderheden. Hoewel die twee lang niet altijd samenvallen.

Veel hangt nog steeds af van de positie van de minderheid binnen de nationale staat. Frankrijk heeft bijvoorbeeld altijd een heel sterk centralistisch perspectief gekend en in de 19e eeuw een krachtig beschavingsoffensief ingezet ten aanzien van de minderheden: de Bretons werden gestigmatiseerd en moesten hun mond spoelen op school als zij Bretons spraken. Zo extreem is het hier in Nederland nooit geweest.

De positie en rechten van minderheden zijn natuurlijk ook vastgelegd in allerlei verdragen. Het laatste was het Europese handvest voor regionale minderheidstalen. Nederland heeft dit ook ondertekend. Zo'n verdrag geeft blijk van de internationale aandacht

voor minderheden en culturele diversiteit. Daar kun je als minderheidsgroepering een bepaalde symboolwaarde aan ontleen en de nationale staat vervolgens op aanspreken. Wat dat betreft is er in Nederland zeker sprake van een positieve ontwikkeling. Het Fries is in Nederland al enige jaren erkend als een tweede officiële rijkstaal.

L.G. Jansma

De natie-staat wordt als het ware steeds willekeuriger in het Europa van straks. Kleine culturele identiteiten zouden dan gemakkelijker en sterker naar voren kunnen treden. Hoe komt dit proces tot uitdrukking?

De vraag is natuurlijk hoe sterk de natie-staat zal afnemen. Er kan ook een andere beweging ontstaan, namelijk dat de kleine landen zoals

Nederland en Denemarken zich meer bewust worden van hun cultureel erfgoed. De aandacht in verschillende overheidsrapporten voor de Nederlandse taal en cultuur neemt de laatste tijd dienstovereenkomstig ook toe. De Nederlandse identiteit komt steeds vaker ter sprake. Dat kan betekenen dat men zich meer gaat richten op de Nederlandse cultuur, maar het kan ook leiden tot een sterkere gerichtheid op de cultuur van 'de Nederlanden' en daar maakt het Fries integraal deel vanuit. Zo kan de Nederlandse Staat door de Europese eenwording ook gevoeliger worden voor de moeilijke strijd die autochtone minderheden reeds lang hebben gevoerd ten opzichte van de overheersing van de natiestaat.

U blijft met uw verwachtingen nogal aan de positieve kant. Wat kunnen de negatieve kanten zijn van de door u genoemde ontwikkelingen?

We moeten de invloed van de globalisering niet onderschatten. De minderheidstalen hebben zich altijd in isolatie kunnen handhaven, zowel geografisch als sociaal-cultureel of politiek. Daar was uiteraard ook veel wil voor nodig. De massacultuur die op ons afkomt, via de televisie en andere media, doet natuurlijk ook z'n invloed gelden binnen de minderheden. Tegelijkertijd is de staat als institutie sterk veranderd. In het verleden liet de staat de culturele groepen veelal met rust. Met de opkomst van de centrale verzorgingsstaat is de staat 'invasief' geworden: de staat is overal aanwezig en niemand kan meer aan zijn aandacht ontsnappen. En de staat werkt altijd met één taal

en vanuit één centrum. Daarnaast is de staat ook 'provider' geworden van veel diensten en regelingen: onderwijs, werkgelegenheid, sociale verzekeringen, etc. Elke burger heeft daar deel aan. Een bepaalde mate van 'splendid isolation' - zoals de Engelsen dat noemen - is niet meer mogelijk. Voor een culturele minderheid heeft dat tot gevolg dat een positieve grondhouding van de staat niet voldoende is om de eigen cultuur van de minderheid in stand te houden. Er zullen mogelijkheden moeten worden gecreëerd om de tegenkrachten het hoofd te kunnen bieden.

U bedoelt te zeggen dat een liberaal cultuurbeleid onvoldoende is om de eigen cultuur van minderheden levend te houden.

Inderdaad. Gelukkig kennen wij ook niet een dergelijk beleid en heeft de overheid extra voorzieningen geschapen ten aanzien van bijvoorbeeld het onderwijs. Desondanks zijn deze voorzieningen onvoldoende. Bovendien wordt er onvoldoende gebruik van gemaakt.

Wat zou er dan 'extra' moeten worden gedaan?

Er zijn een paar dingen waar je vanuit het perspectief van de minderheden rekening mee zou moeten houden. Natuurlijk moeten er in de eerste plaats extra voorzieningen voor minderheden zijn, maar je kunt natuurlijk niet van de centrale regering verwachten dat zij voor elke minderheid zomaar allerlei voorzieningen scheidt. Het Fries wordt door 450.000 mensen gesproken en de voorzieningen voor die groep moeten anders zijn dan bijvoorbeeld voor het Nord-Friesisch dat door slechts 10.000 mensen wordt gesproken. Niettemin staan ze allemaal bloot aan de invloed van de globalisering. Dat is op zich niet verkeerd, want het zou niet goed zijn om je daarvoor af te sluiten. Juist in en door de ontmoeting met andere culturen ontwikkel je creativiteit en een goed zelfbewustzijn. Maar een bepaalde hoeveelheid instrumenten is noodzakelijk om een kleine cultuur overeind te houden. Het zijn niet langer de dorpsamenleving en het familienetwerk die de cultuuroverdracht

Foto: Peter Kievits

regelen, maar het onderwijs heeft die functie in belangrijke mate overgenomen. De inrichting van het onderwijs is dus van het grootste belang, naast een ruimhartig beleid in het officiële verkeer omdat daar een krachtige symbolische waarde vanuit gaat.

Daarnaast gaan mijn gedachten onder meer uit naar het scheppen van extra ruimte binnen de politieke vertegenwoordiging voor de belangen van minderheden. Op dit moment kennen we een parlementaire democratie die redelijk functioneert, maar de belangenvertegenwoordiging is sterk afhankelijk van getsalsmatige verhoudingen en minderheden zijn getsalsmatig per definitie te verwaarlozen. Je zou daar iets aan kunnen doen door binnen dit systeem enkele zetels exclusief te reserveren voor taalminderheden. In Hongarije heeft men dit bijvoorbeeld gedaan. De redenering daarachter is dat een minderheid van zich moet kunnen laten horen en niet afhankelijk mag zijn van personen die zich toevallig voor hun zaak inzetten. Een aantal Friese parlementszetels zou ik een belangrijke stap in de goede richting vinden.

Toch hebben de Friezen in Nederland niet te klagen over respect voor hun cultuur.

Dat is waar, zeker waar het de erkenning van de culturele autonomie aangaat, maar ik bespeur in Nederland wel eens een té liberale houding. Zo'n houding veronderstelt dat je als minderheid zelf over de mogelijkheden beschikt om je te ontwikkelen, maar dat is vaak juist niet het geval. Een nadruk op gelijke behandeling in die gevallen versterkt dan de ongelijkheid. Je moet in zo'n situatie juist zorgen voor een verschillende behandeling opdat er een gelijke uitkomst ontstaat.

Zijn grote bureaucratieën in staat tot het creëren van verschillende behandelingen om een gelijk resultaat te bereiken?

Nee, natuurlijk. Vrijheid voor iedereen is voor de grootste groep een voordeel. Maar voor de minderheid is meestal een wet noodzakelijk om gelijkheid te bewerkstelligen. Die vormt dan hun bescherming tegenover de dominantie van de meerderheid.

Wat is gedacht vanuit het belang van de autochtone minderheden de ideale structuur van het Europa van de toekomst?

Dat hangt er vanaf hoe groot of klein die minderheid is. Wat wij in

Foto: Wim van der Ende

Etnische Hongaren in Roemenië, na een kerkdienst.

Friesland hebben, zou men in Oost-Friesland beoordelen als ideaal. Ik kan alleen redeneren vanuit de positie van Friesland. Dan gaat het om een houding die niet alleen maakt dat Friesland en de Friese cultuur kan voortbestaan, maar die ook mogelijk maakt dat Friesland zich verder kan ontwikkelen. De voorwaarden daarvoor zijn: een welwillende houding van de centrale staat; een ruimhartig beleid (ook economisch); het erkennen van de waarde van de minderheidscultuur als integraal en onmisbaar onderdeel van de nationale cultuur; en natuurlijk een democratische inrichting van de staat, met een goede politieke vertegenwoordiging waarin de stem van de minderheid kan worden gehoord - meer dan alleen getsalsmatig. En dan maakt het niet zoveel uit aan welke staat je wordt opgehangen, hoewel ik denk dat de meeste Friezen het liefst Nederlander willen blijven omdat ze sinds Friezenheugenis met Nederland verbonden zijn. ♦